

Логвиненко Володимир Вікторович

Трансформація європейської системи безпеки в умовах російсько-української війни

УДК 327(4-67:477)»2022/2025»:355/359
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-5.26>
Стаття поширюється на умовах ліцензії
CC BY 4.0

Логвиненко Володимир Вікторович
аспірант кафедри журналістики
та політології
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
вул. 68 Десантників, 10,
Миколаїв, Україна
ORCID: 0009-0008-8513-1144

У статті досліджується еволюція європейської системи безпеки та її трансформація внаслідок російсько-української війни. Простежено основні етапи розвитку європейської безпеки – від післявоєнного порядку та «холодної війни» до постбіполярного періоду, коли Європейський Союз почав формувати власну оборонну ідентичність. Зазначено, що протягом десятиліть європейська система безпеки залишалася залежною від НАТО та трансатлантичного партнерства, тоді як спроби ЄС здобути стратегічну автономію натикалися на політичні, інституційні та військові обмеження. Аналіз етапів розвитку європейської системи безпеки продемонстрував, що політика умиротворення агресора та залежність від зовнішніх гарантій безпеки є стратегічно небезпечними. Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році стало переломним моментом, який виявив уразливість існуючих безпекових механізмів і водночас активізував переосмислення ролі Європи у глобальній архітектурі безпеки.

Підкреслено, що зміна зовнішньополітичних пріоритетів Вашингтона, зокрема переорієнтація на азійський напрям, стимулювала Європейський Союз до посилення стратегічної автономії та розвитку власного військово-промислового потенціалу. З'ясовані структурні виклики, які стоять на шляху до європейської стратегічної автономії – фрагментарність військово-промислового комплексу, неузгодженість стратегічного планування та недостатня автономність ухвалення рішень. Особливу увагу приділено ролі України, яка з реципієнта допомоги перетворюється на активного суб'єкта колективної безпеки, інтегрованого у європейський оборонно-промисловий простір. Розкрито значення ключових ініціатив і програм ЄС – Європейського фонду миру, EUMAM, SAFE, PURL, – що демонструють перехід Європи від реактивної до проактивної моделі безпеки. Визначено, що співпраця України та ЄС у сфері виробництва, інновацій і технологій оборони формує підґрунтя для нової оборонної парадигми. Зроблено висновок, що війна в Україні започаткувала процес глибокої трансформації європейської системи безпеки, у якій Україна поступово стає технологічним, стратегічним і моральним центром нового європейського безпекового порядку.

Ключові слова: європейська безпека, НАТО, ЄС, стратегічна автономія, російсько-українська війна, виклики, Україна.

Вступ. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало логічним продовженням імперських амбіцій Росії. Москва, демонструючи відверту зневагу до суверенітету сусідніх держав, стала головним чинником дестабілізації континенту. Європа опинилася перед необхідністю пошуку нової архітектури безпеки, обриси якої будуть визначені не лише результатами російсько-української війни, а і зусиллями по укріпленню стримування від Росії сьогодні. Перемога чи поразка України у цій війні визначатиме геополітичне майбутнє регіону – залежно від того, до якого цивілізаційного простору вона приєднається.

Мета та завдання. Метою дослідження є всесторонній аналіз трансформації європейської системи безпеки під впливом російсько-української війни. Автор визначає наступні завдання цього дослідження: 1) характеристика викликів, які, попри трансформації геополітичного середовища, продовжують визначати сучасний стан європейської системи безпеки; 2) аналіз проблем, що перешкоджають Європі сформувати власну автономію у сфері безпеки в контексті внутрішніх та зовнішніх детермінантів; 3) оцінка можливостей України у формуванні нової безпекової архітектури континенту.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на структурно-функціональному підході до аналізу

міжнародних відносин, зокрема, впливу окремих елементів багаторівневої структури системи європейської безпеки – НАТО, ЄС, ОБСЄ та Росії на її функціонування і трансформацію. Історико-порівняльний метод дозволив виявити динаміку змін у різні періоди розвитку архітектури європейської безпеки. Застосування системного методу дозволило виділити регіональні та глобальні фактори впливу на можливість досягнення стратегічної автономії ЄС.

Результати. Процес творення системи європейської безпеки продовжує формуватися вже понад сім десятиліть, у ході чого континент неодноразово переживав війни, кризи та спроби створення стабільного порядку. Її становлення після Другої світової війни відбувалося навколо інституцій, покликаних забезпечити колективну оборону, політичний діалог і співробітництво. Вивчення історії цієї еволюції є необхідним для розуміння сучасних викликів, адже кожен етап – від архітектури «холодної війни» до новітніх ініціатив ЄС і НАТО – визначав баланс сил, характер взаємодії акторів і межі автономності Європи у сфері безпеки.

Поняття «архітектура безпеки» не має єдиного визначення, а дослідники О. Дитріх і М. Лариш зазначають, що воно за своєю суттю є чимось сконструйованим, проте у науковому дискурсі його

розглядають як інституційну конструкцію, що забезпечує функціонування системи безпеки [8, с. 45]. Архітектура є формою організації безпекових відносин між державами та міжнародними структурами, тоді як система безпеки охоплює їх зміст – сукупність акторів, норм і механізмів, спрямованих на підтримання миру та стабільності. Вони співіснують у взаємозалежності: архітектура структурує систему, а система наповнює її конкретними практиками та політичними цілями. Ефективна система безпеки характеризується стабільністю, інклюзивністю та всеохопністю. Стабільність передбачає передбачуваність і здатність реагувати на кризи, інклюзивність – залучення всіх ключових акторів, а всеохопність – охоплення політичних, військових і гуманітарних вимірів безпеки. У сучасній Європі архітектура безпеки спирається на чотири основні компоненти: НАТО як військовий стрижень системи, ЄС як центр політичної та оборонної координації, ОБСЄ як інклюзивний, але ослаблений майданчик діалогу, та Росію як суперечливий, проте невід’ємний елемент європейського безпекового простору. Така багаторівнева структура залишається фрагментованою, а її стабільність нині значною мірою визначається здатністю Заходу ефективно реагувати на виклики, породжені російсько-українською війною.

Передусім, еволюція європейської системи безпеки після Другої світової війни характеризується тяглістю викликів, які, попри трансформації геополітичного середовища, продовжують визначати її сучасний стан. Аналіз доцільно структурувати за хронологічними етапами, що відображають ключові зрушення в інституційній архітектурі, стратегічних пріоритетах та розподілі ролей між ключовими акторами.

Загалом етап з 1950-х по 1991 рік відзначився відносною стабільністю. Європейська інтеграція від початку мала не лише економічний, але й безпековий вимір. Ідея «європейського миру через інтеграцію» постала як реакція на руйнівні наслідки двох світових воєн і як механізм запобігання конфліктам між державами Західної Європи. Водночас, розвиток інтеграції відбувався в умовах «холодної війни» та радянської військової загрози. Спроба створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС) у 1954 році зазнала поразки, що зумовило тривале відсторонення безпекових питань від інтеграційного порядку денного [5, с. 116]. Основна увага була спрямована на економічну співпрацю – через створення Європейського об’єднання вугілля і сталі та Європейського економічного співтовариства в 1950-х роках. Безпека залишалася у компетенції національних урядів та НАТО, який став ключовим елементом європейського оборонного балансу.

Архітектура НАТО інституціоналізувала асиметричний розподіл ролей: європейські держави забезпечували територіальну оборону та вну-

трішню готовність, тоді як США відповідали за стратегічну глибину, проєкцію сил і ядерне стримування [15]. Ця конструкція, зумовлена радянською загрозою, призвела до структурної залежності Європи від американського високотехнологічного потенціалу у багатьох ключових галузях: стратегічна транспортна авіація, супутниковий зв’язок, промислові закупівлі тощо.

Сформована європейська оборонна архітектура періоду «холодної війни» з метою стримування радянської агресії, похитнулася паралельно з падінням Берлінського муру, ознаменувавши наступний етап свого розвитку, який тривав два десятиліття. Розпад Радянського Союзу, Югославії та Організації Варшавського договору відкрив еру «мирних дивідендів» для європейських союзників. Багато західних країн скористалися можливістю розширити торгівлю на нові ринки посткомуністичного світу. Витрати на оборону різко скоротилися, військовий обов’язок був значною мірою скасований, армії, флоти та військово-повітряні сили зменшилися, а оборонна промислова інфраструктура майже атрофувалася [1].

Маастрихтський договір 1992 року інституціоналізував нову архітектуру Європейського Союзу, визначивши три «опори», серед яких чільне місце посіла Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП). Амстердамський договір 1997 року посилив цей напрям, запровадивши посаду Високого представника з питань СЗБП та закріпив концепцію конструктивного утримання, яка забезпечувала більшу гнучкість ухвалення рішень у сфері зовнішньої політики. Проте Спільна зовнішня політика і політика безпеки відставала від інших складових європейської інтеграції, оскільки кожна держава захищала свій суверенітет.

Югославські війни 1990-х років виявили неспроможність ЄС діяти як ефективний кризовий актор, оскільки механізми реагування залишалися у зародковому стані. Саме ці події спонукали європейських лідерів ініціювати інтеграцію європейської оборони, порушивши табу на тіснішу співпрацю в галузі оборони, що склалося після провалу ЄОС у 1954 році. Важливою віхою в цьому напрямку стала Декларація Сен-Мало, підписана Францією та Великою Британією у 1998 році, яка вперше офіційно закріпила необхідність розвитку автономної європейської оборонної спроможності [2, с. 187]. Вже у 1999 році Європейська рада започаткувала процес створення Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО), що стала складовою майбутньої Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Інституційно цей напрям зміцнився створенням нових структур Ради ЄС – Політичного і безпекового комітету, Військового комітету, Військового штабу, Цивільного комітету з кризового реагування тощо. З початку 2000-х років ЄС розпочав перші місії та операції

за межами Європи, а у 2003 році ухвалив першу Європейську стратегію безпеки.

Попри формування власної системи управління кризами, Європа залишалася структурно залежною від США у сфері стратегічних, технологічних та промислових компонентів безпеки. Баланс, що сформувався в часи «холодної війни», не лише зберігся, але й посилювався після її завершення. Європейські країни, скоротивши оборонні бюджети, зосередили ресурси на соціальних програмах і внутрішньополітичній стабільності, фактично делегувавши стратегічні гарантії Вашингтону. Це породило ситуацію, у якій присутність американських військ у Європі стала не просто елементом стримування, а запорукою збереження статус-кво, що забезпечував домінування США у питаннях зовнішньої політики континенту. Так, наприклад, з 1995 року загальна чисельність військових у арміях країн ЄС скоротилася з 3,557 млн. осіб до 2,412 млн. осіб у 2005 році [5, с. 117]. Така залежність мала не лише військовий, але й політичний та економічний вимір – від закупівель оборонної техніки до рішень у сфері розвідки, комунікацій та логістики. Тому комплекс перелічених кризових моментів в ряді вимірів архітектури європейської безпеки лише підкреслював вразливість успадкованої системи.

Наступний етап розвитку європейської системи безпеки розпочався з середини 2010-х років, коли бажання Вашингтону здійснити «азійський поворот», тобто переорієнтувати стратегічну лінію оборони з Росії на Китай, роблячи вихід військ США з Європи питанням часу, стало більш промовистим. У самому ЄС утвердилася модель Союзу як нормативної сили, могутність якої ґрунтується на економічній і ціннісній привабливості, в той час як інвестиції в оборонну промисловість розглядалися як другорядні. Ця установка виявилася стратегічною помилкою, коли Росія, поступово відходячи від співпраці із Заходом, почала реалізовувати ревізійніську політику. Так, кібератака Росії проти Естонії 2007 року була майже непомічена. Ні вторгнення Росії в Грузію 2008 року і Україну 2014 року не змогли відвернути увагу Заходу від викликів на Близькому Сході та в Центральній Азії. Історично пасивний підхід ЄС до Москви проклав шлях для агресивної стратегії Кремля.

У 2008 та 2014 роках Союз не зміг дати рішучої відповіді, продемонструвавши небажання протистояти Росії. Доктринальна переорієнтація на «нові безпекові загрози» (контртероризм, боротьба з повстанцями, зміна клімату) замінила широкомасштабні збройні дії як рушійну силу планування. Внутрішні проблеми – ігнорування матеріального виміру воєнного потенціалу, різні підходи до ролі США – ускладнювали ситуацію. Європа процвітала завдяки стабільному глобальному середовищу, купуючи дешеві товари з Китаю, енергію з Росії та перекладаючи витрати на безпеку на США.

ЄС проявив легковажність, ігноруючи факт поступового розходження безпекових пріоритетів зі США. Погоджуємося з думкою професора Григорія Перепелиці, директора Інституту стратегічних досліджень, який зазначає, що нерішучість і непослідовність дій західних лідерів засвідчили відсутність політичної волі для належної відповіді на порушення Росією світового порядку [3, с. 18]. Така позиція лише зміцнила переконання В. Путіна у слабкості Заходу, сприяла втраті ним поваги до західних партнерів і впевненості, що США і Європа поступляться Україною заради збереження стратегічних відносин із Росією. Проекція сприйняття США, як знесиленого гіганта екстраполювалась і на НАТО. Усвідомлюючи слабкість та геополітичний параліч Заходу, Росія наважилася розв'язати війну проти України, порушивши тим самим регіональний та глобальний баланс сили [3, с. 19].

Непровоковане вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом для європейської та глобальної системи безпеки. Через 75 років після завершення Другої світової війни континент знову зіткнувся з масштабним військовим конфліктом. Європейські держави виявилися неготовими до такого розвитку подій: політика умиротворення провалилася, а Європейський Союз продемонстрував відсутність стратегічної готовності до війни. Як слушно зауважив один із депутатів Європейського парламенту, «ми були настільки зайняті збереженням миру, що забули готуватися до війни» [10].

Корені цієї неготовності пов'язані з традиційним небажанням держав-членів делегувати Брюсселю суттєві функції у сфері «жорсткої сили», але російська агресія в Україні стала суворим попередженням, що підкреслило актуальність реалістичних підходів у міжнародній політиці.

Війна в Україні актуалізувала потребу у переосмисленні засад європейської безпеки, зокрема, у розрізі трансформації ролі провідних інституційних акторів, які займаються її підтриманням: ОБСЄ, НАТО та ЄС. Що стосується Організації з безпеки та співробітництва в Європі, що впродовж десятиліть виступала ключовим майданчиком для діалогу, то вона виявилася неспроможною забезпечити дотримання основоположних принципів, закріплених у Гельсінському заключному акті. Неефективність її механізмів, зокрема провал Мінських домовленостей, засвідчила необхідність глибокого реформування організації або пошуку альтернативних інституційних рішень.

На цьому тлі, попри шок, який спричинила війна серед європейських громадян та політичних лідерів, реакція ЄС і НАТО була швидкою та консолідованою. Після початку повномасштабної війни Росії проти України держави-члени НАТО істотно посилили свої оборонні зобов'язання. Багато союзників не лише досягли, а й перевищили встанов-

лену норму у 2 % ВВП на оборону, що засвідчило відновлення трансатлантичної єдності та провідної ролі США у виробленні стратегії й тактики стримування росії. У цей період зросла й залежність Європейського Союзу від американського військового потенціалу, зокрема через активізацію закупівель американських озброєнь.

Альянс відреагував на загрозу, зміцнивши свою присутність на східному фланзі, подвоївши кількість багатонаціональних бойових груп, модернізувавши оборонне планування та прийнявши нових членів – Швецію й Фінляндію. Російська агресія докорінно змінила формат відносин між Україною та НАТО. У 2023 році створено Раду Україна – НАТО, а також скасовано вимогу виконання Плану дій щодо членства, що відкрило новий рівень політичної взаємодії. На Вільнюському саміті 2023 року було ухвалено рішення трансформувати Комплексний пакет допомоги (КПД) у багаторічну програму підтримки реформ сектору безпеки й оборони України. У 2024 році, на Вашингтонському саміті, союзники підтвердили довгострокові зобов'язання з безпекової допомоги, надавши Україні понад 50 млрд євро, з яких близько 60 % забезпечили європейські члени Альянсу та Канада. Тоді ж Альянс запровадив Ініціативу з безпекової допомоги і навчання для України (NSATU), спрямовану на координацію постачання озброєння та підготовку українських військовослужбовців.

Важливою складовою підтримки України трансатлантичним блоком стала нова програма «Prioritized Ukraine Requirements List» (PURL), погоджена у липні 2025 року на зустрічі Генерального секретаря НАТО Марка Рютте з президентом США Дональдом Трампом [16]. Ініціатива дозволила закуповувати готове американське озброєння для України за рахунок фінансування інших союзників. До серпня 2025 року в ній брали участь вісім держав НАТО, які сукупно виділили 1,9 млрд євро.

Після формування нової адміністрації США у 2025 році НАТО перебрало лідерство у діяльності Контактної групи з питань оборони України («формат Рамштайн») [4, с. 138]. Відтоді засідання цього формату проходять під головуванням Німеччини та Великої Британії у штаб-квартирі Альянсу, що засвідчує зростання ролі європейських союзників у координації військової допомоги Україні.

Попри зростання обсягів підтримки, як у США, так і в Європі переважала думка, що конфлікт завершиться компромісом або «заморожуванням» лінії фронту. Це зумовило проведення політики «керованої ескалації», спрямованої на одночасне стримування російського наступу та запобігання ядерній ескалації [1].

Що стосується ЄС, то провідним інструментом підтримки України з боку цього об'єднання після початку повномасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 року стала санкційна політика,

витоки якої сягають 2014 року. Після 2022 року санкційна політика стала безпрецедентною за масштабом – до листопада 2025 року ухвалено 19 пакетів санкцій, що включають енергетичне ембарго, обмеження на експорт технологій подвійного призначення, фінансові заборони та заходи проти «тіньового флоту» [7]. Її мета полягає не лише в покаранні агресора, а й у довгостроковому зниженні його спроможності вести війну та здійснювати дестабілізуючі дії в регіоні.

Особливого значення санкційна політика набуває завдяки високій суспільній підтримці. Згідно з опитуванням Євробарометра 2025 року, 72% громадян ЄС підтримують продовження санкцій проти Росії, навіть попри економічні труднощі [17]. Такий рівень схвалення створює для європейських лідерів демократичний мандат на продовження твердої лінії щодо Кремля та обмежує вплив політичних сил, які закликають до передчасної нормалізації відносин із Москвою. Цей показник соціальної консолідації посилює позиції ЄС на міжнародній арені та легітимізує його зовнішньополітичні дії.

Крім санкцій, Європейський Союз активізував механізми безпекової допомоги Україні. Європейський фонд миру (EPF) став ключовим інструментом фінансування військової підтримки – через нього було мобілізовано 6,1 млрд євро. Загалом країни ЄС та їхні партнери спрямували понад 63 млрд євро на оборонні потреби України. Місія ЄС EUMAM забезпечила підготовку понад 80 тисяч українських військових, а Європейська оборонна промисловість збільшила виробництво боєприпасів на 40%. Прийняття Акта ASAP (Act in Support of Ammunition Production) дозволило наростити обсяги виробництва ракет і снарядів, що стало відповіддю на критичну потребу у швидкому постачанні Україні засобів оборони [9].

Зміна зовнішньополітичних пріоритетів США у 2025 році, зокрема політика адміністрації Дональда Трампа, стала каталізатором процесу переосмислення європейської оборонної автономії. Фактично Вашингтон поступово передає відповідальність за стримування Росії європейським партнерам, концентруючи ресурси на стримуванні Китаю в Азії. Це спонукало ЄС активізувати власну оборонну політику та перейти до формування самостійних інституційних механізмів. У Білій книзі оборони ЄС 2025 року «Підготовка до 2030» зафіксовано курс на формування Європейської стратегічної автономії. Документ визначає Україну як незамінного партнера у безпековій архітектурі континенту та закладає основу для її інтеграції у спільний оборонно-промисловий простір [18]. З доктринальної точки зору, Біла книга стверджує, що війна в Україні призвела до переосмислення традиційних параметрів стримування та територіальної оборони. Це перший випадок в епоху після «холодної війни», коли країна, яка не є членом ЄС та НАТО,

виступає першою лінією оборони європейського порядку. Варто зазначити, що дебати щодо здатності Європи діяти автономно не є новими, вони тривають щонайменше з 1990-х років, після Балканських воєн, проте перші кроки в цьому напрямку були здійснені лише зараз, коли європейські країни підтвердили прагнення до формування спільних планів розвитку безпекових спроможностей і сформували пріоритети майбутніх реформ.

Важливою інновацією Білої книги стала «стратегія дикобраза», спрямована на інтеграцію українських оборонних підприємств до Європейського оборонного фонду. Цей підхід передбачає спільну розробку платформ, безпілотних систем, технологій РЕБ та штучного інтелекту. Відповідно до Дорожньої карти оборонної готовності ЄС – 2030, ухваленої 16 жовтня 2025 року, Україна інтегрується до Європейської оборонно-промислової бази (EDTIB), що перетворює її з реципієнта допомоги на стратегічного партнера виробництва та стримування. За словами президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн, «якщо Європа хоче уникнути війни – вона має бути готовою до війни» [12]. Цей принцип став основою нової Дорожньої карти, покликаної зробити ЄС спроможним самостійно реагувати на загрози, передусім російську. Варто зазначити, що наразі цього мало щоб говорити про повноцінну європейську оборону, але перші кроки у відповідному напрямку беззаперечні, адже передбачається докорінне переосмислення ролі Європи як суб'єкта безпеки.

Попри значний прогрес, перехід до змін у системі європейської безпеки супроводжується наявністю низки структурних та стратегічних викликів, які гальмують її якісну трансформацію. Одним із таких викликів є відсутність цілісної стратегії підтримки України серед країн ЄС, що відображає неспроможність подолати класичну економічну дихотомію «гармати чи масло» [15]. Підхід, який розглядає оборонні витрати як антагоністичні щодо соціальних програм, є застарілим. Натомість необхідне політичне бачення, яке інтегрує інвестиції в оборону у ширшу стратегію соціальної та економічної стійкості, посилюючи інфраструктуру безпеки європейських суспільств, поки відсутнє. Так, результати опитувань у 22 країнах ЄС у 2025 році засвідчують чіткі регіональні розбіжності у ставленні до питань безпеки. Країни Східної Європи, безпосередньо наближені до Росії, демонструють найвищий рівень занепокоєння з приводу безпекових загроз і підтримують активізацію оборонних заходів. Держави Південної Європи, ослаблені економічними кризами, надають перевагу політиці солідарності та спільного використання ресурсів. Країни Північної Європи зберігають стабільну підтримку України, тоді як у Західній Європі спостерігається розкол у сприйнятті українського питання, зумовлений впливом проросійських сил [11].

Ситуацію погіршує російська стратегія гібридної війни, спрямована на дестабілізацію європейської єдності. Постійні провокації, порушення повітряного простору країн Балтії та Польщі, атаки на інфраструктуру й поширення дезінформації свідчать про цілеспрямовані спроби Російської Федерації підважити довіру між союзниками. Так, наприклад, Росія пошкодила підводні кабелі в Балтійському морі, у жовтні 2025 року Литва повідомила про вторгнення двох російських військових літаків у свій повітряний простір [6]. Порушення повітряного простору в країнах Балтії вже мало місце у вересні 2025 року: російські винищувачі входили в повітряний простір Естонії. Два російські винищувачі також наблизилися до польської нафтової платформи в Балтійському морі, порушивши зону безпеки над платформою тощо.

Серед системних проблем варто виокремити відсутність скоординованого військового бачення в межах ЄС. Так, незважаючи на значний оборонний бюджет у 326 млрд. євро на 2024 рік (для порівняння у 2021 році бюджет передбачав 214 млрд. євро), розподіл коштів залишається прерогативою національних урядів, що призводить до неузгоджених інвестиційних рішень [9].

Додатковим бар'єром до формування ефективної спільної оборонної політики є структурні дисфункції європейського військово-промислового комплексу. Виробництво озброєння характеризується надмірною фрагментацією: в Європі функціонує понад 170 систем озброєння проти 30 у США. Така різноманітність знижує ефективність технічного обслуговування, ускладнює логістику та призводить до несумісності між зразками техніки, що яскраво продемонстрував досвід застосування такої техніки в Україні. Обмежені виробничі потужності, висока собівартість продукції та дефіцит кваліфікованих кадрів – зокрема у цифровому секторі, суттєво стримують відновлення оборонного потенціалу. Консалтингова компанія з управління «Kearney» оцінює дефіцит у Європі до 760 000 кваліфікованих працівників. За словами політолога Андреаса Зайферта з некомерційної організації «Тюрингійський інформаційний центр мілітаризації», виробництво зброї в Німеччині становить щонайбільше чверть від того, що вважалося середньостатистичним у 1980-х і 1990-х роках [13].

Крім того, відсутність узгодженості між урядовими структурами та оборонною промисловістю, нестабільність бюджетів і фрагментарність стратегічного планування призводять до того, що європейські держави не мають спільного бачення довгострокового розвитку військових спроможностей. Деякі країни, користуючись фінансовою гнучкістю, збільшують власні національні витрати на оборону без узгодження з партнерами, що посилює фрагментацію та дублювання зусиль. Суперечності між прагненням до стратегічної автономії ЄС і необхід-

ністю тісної координації з НАТО також створюють політичну напругу, особливо серед східноєвропейських членів, для яких трансатлантична співпраця залишається ключовою гарантією безпеки. В зв'язку з цим Європейська Комісія неодноразово робила заяви про те, що «відбудова європейської оборони вимагає дій у кількох вимірах у тісній координації з НАТО» [18].

Слабка міждержавна координація в межах Європи ускладнюється наявністю понад 80 різноспрямованих альянсів та угод у сфері оборони, що перешкоджає формуванню єдиного стратегічного підходу. 39% оборонних закупівель ЄС здійснюються поза межами континенту, що свідчить про недостатній рівень внутрішньої інтеграції оборонного ринку. Для порівняння для США цей показник становить 22%, для Китаю – 2%, а для Росії – 0% [6].

Окрему загрозу становить розбіжність у стратегічних і ціннісних орієнтирах між адміністрацією Дональда Трампа та європейськими партнерами. Тривалий час США були головним гарантом безпеки Європи, однак риторика американського президента щодо зменшення військової присутності на континенті та критика союзників за «недостатні внески» породили сумніви у надійності трансатлантичного партнерства. Опитування Європейського університетського інституту (EUI) у вересні 2025 році вперше засвідчило, що значна частина європейців сприймає США як потенційну загрозу безпеці [10]. Це зміщення сприйняття підживлює стратегічну невизначеність і розділяє держави-члени між прибічниками збереження американського домінування та прихильниками більшої європейської автономії.

Відсутність спільного стратегічного бачення, обмежені виробничі ресурси, загроза гібридних атак і невизначеність трансатлантичних відносин формують складне середовище, у якому Європейський Союз змушений переосмислити підходи до оборонної інтеграції. У цьому контексті особливого значення набуває Україна як ключовий оборонний елемент європейського безпекового простору. Завдяки високому рівню інноваційності у сфері військових технологій Україна поступово перетворюється на стратегічний центр переозброєння Європи та її практичний оборонний хребет.

Процес інтенсивної інтеграції українського оборонно-промислового комплексу до Європейського оборонно-технологічного та промислового об'єднання не є символічним жестом політичної солідарності. Йдеться про формування глибокої структурної взаємодії, спрямованої на посилення обопільної стійкості та розширення стратегічної автономії ЄС. На відміну від традиційних моделей допомоги, нинішня співпраця базується на принципі взаємності: Україна здобуває технологічну самодостатність, а Європа – доступ до інноваційних

рішень, перевірених у реальних бойових умовах. Такий підхід створює взаємовигідну синергію, що забезпечує обом сторонам нові можливості для розвитку.

Війна в Україні стала безпрецедентним каталізатором військових інновацій у Європі XXI століття. Прагнення до виживання, адаптації та технологічної переваги спричинило інтенсивну розробку складних тактичних і технічних рішень, які нині активно інтегруються в європейський оборонний сектор через прямі партнерства. Це означає перехід від моделі залучення України до європейських структур до моделі, у якій Україна стає генератором змін, формуючи нові підходи до оборонного планування, виробництва та операційної взаємодії.

Відкриття у вересні 2024 року в Києві Офісу оборонних інновацій ЄС стало важливим етапом у консолідації цієї динаміки [14]. Новостворена структура виконує функцію стратегічного координаційного вузла для обміну інформацією, узгодження можливостей і просування спільних проєктів у сфері досліджень, розробок і впровадження оборонних технологій. Подальшим кроком стала ініціатива «BraveTech EU», оголошена в липні 2025 року, яка об'єднала Європейський оборонний фонд, Європейську схему оборонних інновацій і українську платформу BRAVE. Ця програма створює інтегроване середовище для спільного проєктування, тестування та впровадження технологічних рішень нового покоління.

Важливою складовою фінансової підтримки стала програма SAFE (Security Measures for Europe), що передбачає довгострокові позики на суму 150 мільярдів євро для спільних закупівель і проєктів між державами-членами ЄС, Україною та країнами ЄЗ-ЄАВТ. Програма має на меті подолати фрагментацію оборонних закупівель і сформувати єдиний європейський оборонний ринок [14].

Україна робить безпосередній внесок у зміцнення європейської безпеки, виступаючи випробувальним полігоном для військової техніки, яку згодом використовують армії НАТО. Активна участь українських стартапів, інженерних центрів та збройних сил у процесах обміну знаннями формує мережу транскордонної співпраці з довгостроковим впливом на систему управління європейською обороною. Водночас великі промислові компанії Європи, такі як Rheinmetall (Німеччина) та Thales (Франція), у партнерстві з українськими підприємствами створюють спільні виробничі майданчики, зокрема на території України. Це свідчить про прагнення до децентралізації виробництва та підвищення його стійкості навіть у зонах активного конфлікту. Україна наразі виробляє більше артилерійських снарядів, ніж усі 32 держави-члени НАТО разом, що демонструє її унікальну спроможність швидкої мобілізації ресурсів і технологій.

Важливою ознакою російсько-української війни стала технологічна гонка озброєнь, яка не лише впливає на перебіг війни, а й формує основи європейської стратегічної автономії. Бойові технології, моделі виробництва та тактичні концепції, відпрацьовані в Україні, можуть бути безпосередньо застосовані для зміцнення оборони Європи у випадку широкомасштабного конфлікту. Україна вже є світовим лідером у виробництві тактичних і далекобійних безпілотників, а після завершення війни має всі передумови стати глобальним центром розвитку безпілотних технологій.

Північні та Балтійські країни Європи – Норвегія, Ісландія, Данія, Швеція, Фінляндія, Естонія, Латвія й Литва – відіграють провідну роль у підтримці українського оборонного сектору, створивши у 2024 році коаліцію безпілотників для України, що об'єднала дев'ять країн НАТО [14]. Така співпраця посилює технологічну взаємодію та забезпечує стратегічну глибину для оборонного простору ЄС.

Тому співпраця між Україною та Європейським Союзом виходить за межі короткострокової політичної необхідності. Вона є фундаментальною інвестицією в трансформацію європейської оборонної парадигми, може зіграти вирішальну роль у спроможності ЄС протистояти загрозі РФ, і ґрунтується на практичному досвіді, технологічних інноваціях і спільній меті забезпечення стійкої безпеки на континенті.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане можна стверджувати наступне. По-перше, російсько-українська війна стала каталізатором переосмислення ролі Європи у глобальній безпековій системі. Вона продемонструвала, що політика умиротворення агресора та залежність від зовнішніх гарантій безпеки є стратегічно небезпечними. По-друге, укріплення трансатлантичної єдності в перші три роки війни похитнулося внаслідок стратегічної зміни політики адміністрації Трампа, що ініціювало імпульс до європейської стратегічної автономії, шлях до якої передбачає подолання комплексу структурних викликів – фрагментарності військово-промислового комплексу, неузгодженості стратегічного планування та недостатньої автономності ухвалення рішень. Тому, в нових геополітичних умовах ключового значення набуває партнерство між Україною та Європейським Союзом. Україна поступово інтегрується в європейський оборонно-промисловий простір, перетворюючись із реципієнта допомоги на активного суб'єкта колективної безпеки. Цей процес не завершено, однак він закладає передумови для формування нової безпекової архітектури, у центрі якої – Україна як практичний і технологічний стрижень європейської оборонної системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гомза І. Формування нової архітектури європейської безпеки в умовах зміни політики США. Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. 2025. URL: https://www.kas.de/documents/d/ukraine/gomza_european_security_architecture_ukr
2. Кудряченко А. І., Чекаленко Л. Д. Європейська система безпеки: концептуальне наповнення і практичне втілення. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 2025. № 161. С. 185–199. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16539257>
3. Перепелиця Г. Вплив російсько-української війни на майбутнє регіональної безпеки в Центральній Європі. Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2024. Т. 15. С. 11–41. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2024.15.11-41>
4. Тихоненко І. В. Допомога Україні як інструмент позиціонування США на міжнародній арені. *Політикус: науковий журнал*. 2024. Вип. 1. С. 136–141.
5. Шишкін І., Баран А., Березовська-Чміль О. Нова безпекова програма Європи: виклики, пов'язані з російсько-українською війною. *Збірник наукових праць*. 2024. Вип. 1 (32). С. 116–133. [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2024.1\(32\).116-133](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2024.1(32).116-133)
6. Building European Defense Capabilities for a More Uncertain World. Boston Consulting Group. 2025. March 4. URL: <https://www.bcg.com/publications/2025/building-european-defense-capabilities>
7. Council of the EU. 19th package of sanctions against Russia: EU targets Russian energy, third-country banks and crypto providers. Press release. 2025. October 23. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/10/23/19th-package-of-sanctions-against-russia-eu-targets-russian-energy-third-country-banks-and-crypto-providers/>
8. Ditych O., Laryš M. What can European security architecture look like in the wake of Russia's war on Ukraine? *European Security*. 2024. Vol. 34, № 1. P. 44–64. <https://doi.org/10.1080/09662839.2024.2347221>
9. EU Military Support for Ukraine. Council of the EU. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/military-support-ukraine/>
10. Europeans Stand Together Despite Crises, but View US as Growing Security Concern. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. 2025. September 29. URL: <https://www.eui.eu/news-hub?id=europeans-stand-together-despite-crises-but-view-us-as-growing-security-concern-1>
11. Improving the Quality of European Defence Spending – Cost of Non-Europe Report. European Parliament Think Tank. 2024. November 28. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2024\)762855](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2024)762855)
12. Joint Communication – Defence Readiness Roadmap 2030. European Commission. 2025. October 16. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/readiness-roadmap-2030_en
13. Kahn M., Steitz C., Patton D. Help Wanted: Europe's Defence Companies Scramble for Workers as

Business Booms. Reuters. 2025. May 27. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/europes-defence-companies-scramble-workers-business-booms-2025-05-27/>

14. Kuzio T. Russia's War Transforms Ukraine into a World-Leading Military Producer – Analysis. Eurasia Review. 2025. October 7. URL: <https://www.eurasiareview.com/07102025-russias-war-transforms-ukraine-into-a-world-leading-military-producer-analysis>

15. Márquez y de la Rubia F. Ukraine's integration into the European strategic and industrial defence architecture. IEEE Analysis Document. 2025. № 48. URL: https://www.defensa.gob.es/documents/2073105/2726226/la_integracion_de_ucrania_2025_dieeee48_eng.pdf

16. Secretary General welcomes first package of U.S. equipment for Ukraine funded by the Netherlands under new NATO initiative. NATO. 2025. August 4. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_237128.htm

17. Standard Eurobarometer 103 – Spring 2025. European Union. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3372>

18. White Paper for European Defence – Readiness 2030. European Commission. 2025. March 12. URL: https://commission.europa.eu/document/download/e6d5db69-e0ab-4bec-9dc0-3867b4373019_en

REFERENCES:

1. Homza, I. (2025). *Formuvannia novoi arkhitektury yevropeiskoi bezpeky v umovakh zminy polityky SShA [Formation of a new architecture of European security under the changing U.S. policy]*. Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini. https://www.kas.de/documents/d/ukraine/gomza_european_security_architecture_ukr [in Ukrainian].

2. Kudriachenko, A. I., & Chekalenko, L. D. (2025). *Yevropeiska systema bezpeky: kontseptualne napovnnennia i praktychne vtilennia [European security system: conceptual framework and practical implementation]*. Norwegian Journal of Development of the International Science, no. 161, pp. 185–199. [in Ukrainian].

3. Perepelytsia, H. (2024). *Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na maibutnie rehionalnoi bezpeky v Tsentralno-Skhidnii Yevropi [Impact of the Russian-Ukrainian war on the future of regional security in Central and Eastern Europe]*. Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiinyi menedzhment, vol. 15, pp. 11–41. [in Ukrainian].

4. Tykhonenko, I.V. (2024). *Dopomoha Ukraini yak instrument pozytsionuvannia SShA na mizhnarodnii areni [Aid to Ukraine as an instrument of U.S. positioning in the international arena]*. Politykus: naukovyi zhurnal, iss. 1, pp. 136–141. [in Ukrainian].

5. Shyshkin, I., Baran, A., & Berezovska-Chmil, O. (2024). *Nova bezpekova prohrama Yevropy: vyklyky, pov'iazani z rosiisko-ukrainskoiu viinoiu [Europe's new security program: challenges related to the Russian-Ukrainian war]*. Zbirnyk naukovykh prats, iss. 1(32), pp. 116–133. [in Ukrainian].

6. Boston Consulting Group *Building European Defense Capabilities for a More Uncertain World*. (2025,

March 4). <https://www.bcg.com/publications/2025/building-european-defense-capabilities> [in English].

7. Council of the EU. (2025, October 23). *19th package of sanctions against Russia: EU targets Russian energy, third-country banks and crypto providers*. Press release. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/10/23/19th-package-of-sanctions-against-russia-eu-targets-russian-energy-third-country-banks-and-crypto-providers/> [in English].

8. Ditrych, O., & Laryš, M. (2024). *What can European security architecture look like in the wake of Russia's war on Ukraine?* European Security, vol. 34, no. 1, pp. 44–64. [in English].

9. Council of the EU. (n.d.). *EU Military Support for Ukraine*. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/military-support-ukraine/> [in English].

10. Robert Schuman Centre for Advanced Studies. (2025, September 29). *Europeans Stand Together Despite Crises, but View US as Growing Security Concern*. <https://www.eui.eu/news-hub?id=europeans-stand-together-despite-crises-but-view-us-as-growing-security-concern-1> [in English].

11. European Parliament Think Tank. (2024) *Improving the Quality of European Defence Spending – Cost of Non-Europe Report*. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2024\)762855](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2024)762855)

12. European Commission. (2025, October 16). *Joint Communication – Defence Readiness Roadmap 2030*. https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/readiness-roadmap-2030_en [in English].

13. Kahn, M., Steitz, C., & Patton, D. (2025, May 27). *Help Wanted: Europe's Defence Companies Scramble for Workers as Business Booms*. Reuters. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/europes-defence-companies-scramble-workers-business-booms-2025-05-27/> [in English].

14. Kuzio, T. (2025, October 7). Russia's War Transforms Ukraine into a World-Leading Military Producer – Analysis. Eurasia Review. <https://www.eurasiareview.com/07102025-russias-war-transforms-ukraine-into-a-world-leading-military-producer-analysis> [in English].

15. Márquez y de la Rubia, F. (2025). *Ukraine's integration into the European strategic and industrial defence architecture*. IEEE Analysis Document, no. 48. https://www.defensa.gob.es/documents/2073105/2726226/la_integracion_de_ucrania_2025_dieeee48_eng.pdf [in English].

16. NATO. (2025, August 4). *Secretary General welcomes first package of U.S. equipment for Ukraine funded by the Netherlands under new NATO initiative*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_237128.htm [in English].

17. European Union. (2025). *Standard Eurobarometer 103 – Spring 2025*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3372> [in English].

18. European Commission. (2025, March 12). *White Paper for European Defence – Readiness 2030*. https://commission.europa.eu/document/download/e6d5db69-e0ab-4bec-9dc0-3867b4373019_en [in English].

Transformation of the European security system in the context of the Russian-Ukrainian war

Lohvynenko Volodymyr Viktorovych

Postgraduate Student
at the Department of Journalism
and Political Science
Petro Mohyla Black Sea
National University
68 Desantnykyv str., 10,
Mykolaiv, Ukraine
ORCID: 0009-0008-8513-1144

The article examines the evolution of the European security system and its transformation as a result of the Russian-Ukrainian war. It traces the main stages of the development of European security – from the post-war order and the Cold War to the post-bipolar period, when the European Union began to shape its own defense identity. It is noted that for decades the European security system remained dependent on NATO and transatlantic partnership, while the EU's attempts to achieve strategic autonomy faced political, institutional, and military constraints. The analysis of the stages of development of the European security system has demonstrated that the policy of appeasing the aggressor and reliance on external security guarantees are strategically dangerous. Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022 became a turning point that exposed the vulnerability of existing security mechanisms and, at the same time, stimulated a rethinking of Europe's role in the global security architecture.

The article emphasizes that the shift in U.S. foreign policy priorities, particularly the reorientation toward the Asian region, encouraged the European Union to strengthen its strategic autonomy and develop its own defense-industrial potential. The study identifies structural challenges to achieving such autonomy – the fragmentation of the defense-industrial complex, the inconsistency of strategic planning, and the limited independence of decision-making.

Special attention is devoted to Ukraine's role, which is transforming from an aid recipient into an active subject of collective security integrated into the European defense-industrial space. The article highlights key EU initiatives and programs – the European Peace Facility, EUMAM, SAFE, and PURL – that demonstrate Europe's transition from a reactive to a proactive model of security. It concludes that the war in Ukraine has launched a profound transformation of the European security system, with Ukraine emerging as the technological, strategic, and moral core of the new European security order.

Key words: European security, NATO, EU, strategic autonomy, Russian-Ukrainian war, Ukraine.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.11.2025

Дата публікації: 15.12.2025